

Prínos vysokých škôl pri plnení Národného programu implementácie Európskeho dohovoru o krajine

Vysoké školy (VŠ) predstavujú základ vedeckého a výskumného potenciálu krajiny. Zároveň tvoria dôležité prepojenie medzi vedomosťami a ich odovzďávaním pre potreby spoločnosti, ktoré sa realizuje dvoma cestami:

- Prípravou budúcich riadiacich pracovníkov. Táto príprava zahŕňa aj výchovu učiteľov, ktorí zohrávajú najdôležitejšiu úlohu v zabezpečovaní výchovy a vzdelávania na základných a stredných školách.

- Výskumno-odbornou činnosťou a šírením jej výstupov a výsledkov.

Verejná správa môže tento potenciál vysokých škôl využiť aj pri implementácii medzinárodných záväzkov (Kozová: *Zväzky vyplývajúce pre Slovensko z platných medzinárodných dohovorov podporujúcich implementáciu Európskeho dohovoru o krajine*, Zborník z 10. Medzinárodnej konferencie: Krajina – Človek – Kultúra, Banská Bystrica, 3. – 4. máj 2006, v tlači). Cieľom článku je ukázať na príklade Európskeho dohovoru o krajine (EDoK) a úlohu vyplývajúcu z programu jeho implementácie význam partnerstiev medzi verejnou správou a VŠ (MŽP SR: *Národný program implementácie Európskeho dohovoru o krajine*, august 2006). Navrhujeme príklady nástrojov, využívajúcich zapojenie VŠ a poukazujeme na možné zdroje ich financovania (*Operačný program Vzdelávanie a Operačný program Výskum a vývoj*, MŠ SR, november 2006) a na ich užitočnosť, resp. synergický efekt, z hľadiska plnenia cieľov ďalších strategických procesov (napr. *Akčný plán Stratégie výchovy a vzdelávania k trvalému udržateľnému rozvoju na všetkých stupňoch škôl v SR a v systéme celoživotného vzdelávania*. MŠ SR a MŽP SR, december 2006 – návrh).

Spolupráca VŠ na príprave a plnení programu implementácie EDoK

Odborníci z VŠ už v r. 2004 – 2005 iniciatívne vstúpili do spolupráce na príprave odborného prekladu textu EDoK, analýze princípov a záväzkov vyplývajúcich z tohto dohovoru a príprave *Návrhu na zabezpečenie podmienok pre implementáciu EDoK v SR* (MŽP SR, marec 2006) a Kozová, Mišiková a Kršáková: *Krajinnokoekologický výskum, prax a vzdelávanie ako východisko pre program implementácie Európskeho dohovoru o krajine v Slovenskej republike*, ALFA SPECTRA, STU, zvláštné číslo, Roč. 9, 2005, s. 22 - 25). Najdôležitejšia úloha nás však ešte čaká, a tou je účinná implementácia dohovoru.

Implementácia EDoK vyžaduje od zmluvných strán zabezpečiť súbor opatrení, na plnení ktorých sa budú spolu s ďalšími vedeckými a odbornými inštitúciami významne podieľať aj VŠ. Sú to predovšetkým úlohy špecifikované v čl. 6 EDoK, vyžadujúce zvyšovať povedomie verejnosti, verejných orgánov a súkromných organizácií o hodnote krajiny a analyzovať súčasnú situáciu vo vzdelávacích a výchovných procesoch vzťahujúcich sa ku krajinskej koncepcii, ochrane, plánovaniu a manažmentu krajiny. Vysoké školy ako významné vedecké inštitúcie môžu svojou kapacitou prispieť aj k plneniu ďalších odborných úloh, medzi ktoré patrí: zaviesť a realizovať krajinné koncepcie (čl. 5 (b) EDoK); analyzovať a zhodnotiť úroveň integrácie krajiny do územného plánovania, regionálneho rozvoja a odvetvo-

Letnú školu DROPIE 2006 zorganizovala SAŽP v spolupráci s UMB Banská Bystrica

vých plánovacích systémov (čl. 5 (d) EDoK) a identifikovať a hodnotiť cieľovú kvalitu krajiny (čl. 6 (c), 6 (d) EDoK).

Vysoké školy by sa vzhľadom na svoj odborný potenciál a medzinárodné kontakty mali stať významným partnerom pri plnení prakticky všetkých úloh v rámci štyroch hlavných pilierov Programu implementácie EDoK v SR, ktorými sú:

I. Inštitucionálna podpora – cieľom je pripraviť požadovanú legislatívu upravujúcu princípy krajinného plánovania,

II. Propagácia – cieľom je zabezpečiť informačnú kampaň, prácu s verejnosťou, spoluprácu s médiami a vzdelávanie odborníkov,

III. Spolupráca – cieľom je zabezpečiť spoluprácu na národnej a medzinárodnej úrovni,

IV. Odborná podpora – cieľom je identifikovať typy krajiny, typický krajinný ráz, významné krajinné prvky a cieľovú kvalitu krajiny.

Pri úlohách implementácie EDoK súvisiacich so vzdelávaním a výchovou je možné veľmi dobre nadviazať na koncepciu a všeobecne prijímanú realizáciu environmentálnej výchovy a vzdelávania. V tabuľke (pozri prílohu, s. 7) prezentujeme aktuálny stav prípravy vysokokvalifikovaných odborníkov na plnenie odborných úloh priamo súvisiacich s ochranou, manažmentom, plánovaním a tvorbou krajiny na slovenských univerzitách v akad. r. 2006/2007. Okrem VŠ, ktoré majú vo svojej ponuke študijné programy zamerané na ochranu, manažment, plánovanie a tvorbu krajiny, sú však pre výchovu odborníkov dôležitých pre implementáciu programu EDoK významné aj vysoké školy zamerané na verejnú správu, národné a regionálne strategické plánovanie, regionálny rozvoj, ekonomiu atď. Okrem výchovy relevantných odborníkov môžu tieto VŠ zásadným spôsobom prispieť k lepšej implementácii EDoK aj plnením viacerých odborných a procesných úloh prog-

ramu implementácie EDoK, napr. poskytnutím expertízy pri vytváraní poradných orgánov, zabezpečovaní účinných mechanizmov na účasť verejnosti, spracovaním odborných štúdií a pod. Dokonca sa príslušné VŠ môžu uchádzať aj o úlohy ako „vytvoriť jednotný vizuál kampane“ alebo „vytvoriť internetovú stránku“ a ďalšie – v prípade, že sa ich príslušné orgány rozhodnú outsourcovať, t. j. zadávať externým partnerom/dodávateľom za rámec príslušných priamo riadených organizácií rezortu.

Z hľadiska zabezpečenia odborných a expertíznych úloh EDoK je možné vychádzať z dlhoročných medzinárodne uznávaných vedeckých a výskumných výsledkov v oblasti prírodovedných, technických, humanitných a ďalších odborov súvisiacich s ochranou, manažmentom, plánovaním a tvorbou krajiny a hodnotením jej krajinného rázu.

Synergické strategické iniciatívy

V tejto časti chceme poukázať na vybrané časti troch národných dokumentov, ktorých implementácia môže mať výrazne synergický účinok na implementáciu EDoK. Ide o vyššie spomínané operačné programy Vzdelávanie a Výskum a vývoj a akčný plán stratégie výchovy a vzdelávania. Tieto dokumenty významnou mierou podporujú formálne, ale aj neformálne a informálne vzdelávanie (ktoré majú v implementačnom procese EDoK osobitne významné postavenie) a tvorbu inštitucionálnych základní pre výskumnú činnosť.

Akčný plán *Stratégie výchovy a vzdelávania k trvalému udržateľnému rozvoju na všetkých stupňoch škôl v SR a v systéme celoživotného vzdelávania* zabezpečuje implementáciu *Stratégie EHK OSN pre výchovu k udržateľnému rozvoju* (CEP/AC.13/2005/3/Rev.1, Vilnius, 2005). Akčný plán je rozdelený na tri časti: prvá je venovaná prierezovým úlohám, dôležitým pre všetky sektory výchovy a vzdelávania (formálne, neformálne a informálne), druhá časť je venovaná regionálnemu školstvu a ďalšiemu vzdelávaniu a tretia vysokému školstvu.

Akčný plán pre VŠ je rozdelený do piatich hlavných pilierov (subplánov):

a) Inštitucionálne kapacity pre zabezpečenie implementácie Stratégie EHK v rámci VŠ na Slovensku – cieľom je dobudovanie potrebných inštitucionálnych kapacít na plnenie stanovených opatrení a zabezpečenie koordinácie plnenia Stratégie EHK s ďalšími súvisiacimi medzinárodnými záväzkami SR.

b) Výchova a vzdelávanie – cieľom je vypracovať kritériá na skvalitnenie výchovy a vzdelávania k trvalo udržateľnému rozvoju a integrovanie tejto problematiky do predmetov všetkých študijných odborov s využitím inovatívnych metód výučby na všetkých stupňoch vysokoškolského štúdia.

c) Výskum – pôjde predovšetkým o posilnenie vzájomnej spolupráce univerzít a ďalších vysokoškolských inštitúcií, ústavov SAV a ďalších výskumných ústavov v rámci Slovenska a posilnenie medzinárodnej spolupráce v rámci úloh zameraných na rozvoj nových didaktických metód a prístupov k výchove a vzdelávaniu k trvalo udržateľnému rozvoju.

d) Inštitucionálna výkonnosť – cieľom je posilniť partnerskú spoluprácu medzi všetkými zainteresovanými subjektmi v rámci VŠ (s dôrazom na zapojenie študentov) a zlepšiť ich riadenie a prevádzku. Vysoké školy sa usilujú vypracovať také riadenie svojich organizácií (a súvisiacich zariadení), aby sa stali „trvalo udržateľnými univerzitami/VŠ“.

e) Komunikácia, koordinácia a kooperácia, ktorá sa bude realizovať v dvoch hlavných oblastiach:

- **Vzájomná spolupráca VŠ s ďalšími typmi škôl a inštitúcií v SR zabezpečujúcimi celoživotné vzdelávanie** – cieľom je vzájomne si odovzdať najlepšie dosiahnuté praktické skúsenosti, pomoc VŠ pri zavádzaní „zelených/trvalo udržateľných“ škôl, organizovanie letných škôl pre učiteľov základných a stredných škôl („rekvalifikácia“ učiteľov), spolupráca na príprave učebníc, učebných materiálov, prípadových štúdií a pod. Dôležitou úlohou bude vytvorenie „portálu“ – informačnej siete – s informáciami o výchove a vzdelávaní k trvalo udržateľnému rozvoju, o pozitívnych výsledkoch „zelených vysokých škôl“, vyššie zapojenie slovenských VŠ do medzinárodných sietí/asociácií podporujúcich trvalo udržateľný rozvoj a účinnejšia spolupráca s ďalšími subjektami (výskumné a vývojové inštitúcie, MVO a pod.).

- **Posilnenie partnerskej spolupráce s miestnou komunitou/regiónom** – cieľom je postupne rozšíriť spoluprácu VŠ s miestnou komunitou, miestnymi podnikateľmi a ďalšími subjektmi a podieľať sa na komunitných/regiónálnych projektoch podporujúcich trvalo udržateľný rozvoj a zavádzajúcich miestnu Agendu 21.

Najmä vyššie uvedené piliere, zaradené do bodov b) a e) prinesú významnú podporu aj plneniu úloh EDoK.

Operačný program Vzdelávanie je grantový mechanizmus na roky 2007 – 2015, financovaný zo zdrojov Európskeho sociálneho fondu a štátneho rozpočtu, ktorého implementácia môže znamenať významnú finančnú podporu cieľov a aktivít spomenutého akčného plánu. Vychádza (okrem iných dokumentov EÚ) aj z *Memoranda o celoživotnom vzdelávaní* sa (SEC(2000)1832, EK, 2000) a *Návrhu odporúčania Európskeho parlamentu a Rady o kľúčových kompetenciách pre celoživotné vzdelávanie* (Rada EÚ, 2006). Z kľúčových posolstiev memoranda vyplývajú napr. požiadavky zaručiť všeobecný a stály prístup ku vzdelávaniu sa pre nadobúdanie a obnovovanie zručností, ktoré sú potrebné pre trvalé zapojenie sa do života spoločnosti založenej na vedomostiach a *viditeľne zvýšiť úroveň investícií do ľudských zdrojov*. Významný

cieľ, ktorý by mali zaviesť do celoživotného vzdelávania (t. j. vzdelávania, ktoré prebieha kontinuálne počas celého života) všetky členské štáty EÚ, je *podpora aktívneho občianstva*. Aktívne občianstvo, ktoré sa zdôrazňuje aj v návrhu odporúčaní (tamže), sa sústreďuje na to, či a ako ľudia participujú na všetkých sférach spoločenského a hospodárskeho života, na príležitosti a riziká, ktorým pritom čelia a na možnosti vyjadriť sa a ovplyvniť spoločnosť, v ktorej žijú. Krajina je jednoznačne priestor, kde ľudia žijú a tento cieľ memoranda o celoživotnom vzdelávaní preto významne podporuje požiadavky implementácie EDoK a ochrany kultúrnej krajiny a krajinného rázu.

Návrh odporúčaní (tamže) stanovuje osem kľúčových kompetencií, medzi ktorými sú aj *sociálne a občianske kompetencie a kultúrne povedomie a vyjadrovanie*. Obidve tieto kľúčové kompetencie významnou mierou podporujú úlohy plnenia EDoK, keďže v nich ide aj o aktívnu účasť na občianskom živote a uvedenie si miestneho, národného a európskeho dedičstva, medzi ktoré hodnoty kultúrnej krajiny a krajinného rázu rozhodne patria.

Ďalším kľúčovým posolstvom memoranda, podporujúcim implementáciu EDoK, je *požiadavka priblíženia vzdelávania k domovom*. Ide o poskytnutie príležitostí na celoživotné vzdelávanie napr. v ich vlastných komunitách. Tu je preto potrebné zmobilizovať odborné vzdelávacie kapacity na regionálnej a miestnej úrovni, vrátane VŠ pôsobiach v regióne, ako aj občianskych združení, ktoré majú najsilnejšie zázemie práve na miestnej úrovni. Práve na miestnej úrovni je možné zdôrazniť rôznorodosť kultúrnej krajiny a jej krajinného rázu. Aj samotné memorandum upozorňuje na to, že rôzne lokality majú jedinečný krajinný ráz, sú jedinečné typickými znakmi miesta a identity. Toto je dôležité aj z toho aspektu, že pomáha dávať zmysel vzdelávaniu a je oporou pre pozitívne výsledky. Priblíženie vzdelávania bližšie k domovom bude vyžadovať reorganizáciu a presun zdrojov, aby sa vytvorili vhodné druhy vzdelávacích stredísk na bežne prístupných miestach, kde sa ľudia zhromažďujú.

Ako sa konštatuje v SWOT analýze *Operačného programu Vzdelávanie* (MŠ SR, november 2006), medzi slabé stránky VŠ môžeme zaradiť práve nedostatočnú motiváciu fakúlt a VŠ k rozvíniu kontaktov s miestnou/regiónálnou komunitou a s podnikmi v regióne. Novými príležitosťami, ktoré by mali využiť aj VŠ, sú napr. myšlienky vytvárania „učiacich sa regiónov“ (tamže). Podľa návrhov *Operačného*

programu Vzdelávanie by sa univerzity mali stať dôležitými aktérmi v hospodárstve, schopnými lepšie a rýchlejšie reagovať na požiadavky trhu a budovať partnerstvá, ktoré využívajú vedecko-technické vedomosti. To znamená uznať, že ich vzťah s verejnou správou, podnikateľským sektorom a výrobnou sférou má strategický význam a je súčasťou ich záväzku slúžiť verejnemu záujmu. Partnerstvo s verejným sektorom, kontakty s podnikateľským sektorom a výrobnou sférou môžu priniesť dodatočné financie napríklad na rozšírenie výskumných kapacít alebo na poskytovanie rekvalifikačných kurzov a posilnia vplyv univerzitného výskumu na malé a stredné podniky a inovácie v regiónoch, a tým posilnia aj plnenie požiadaviek vybraných úloh EDoK.

Operačný program Výskum a vývoj je grantový mechanizmus na roky 2007 – 2015, financovaný z Európskeho fondu regionálneho rozvoja a štátneho rozpočtu. Obsahuje aj opatrenia, ktoré umožnia VŠ aktívne vstúpiť do procesu implementácie EDoK, ako napr. podpora výskumnej infraštruktúry pre potreby zvyšovania kvality života a s dôrazom na interdisciplinárne projekty so zapojením viacerých vzdelávacích alebo výskumných inštitúcií a ďalších partnerov (vrátane s organizáciami verejnej správy) alebo podpora prenosu poznatkov z akademickej sféry do praxe. Budovaním inštitucionálnych a vedecko-výskumných základní na VŠ a rozvíjaním vedecko-výskumných partnerstiev aj za rámec akademickeho prostredia (s organizáciami z verejného a súkromného sektora) získajú VŠ kapacitu, zdroje a možnosť vytvoriť partnerstvo so SAŽP a MŽP SR, s cieľom zabezpečiť implementáciu viacerých úloh vyplývajúcich z Programu implementácie EDoK v SR. Taktiež z neho bude možné spolufinancovať projekty zamerané na implementáciu spomenutého akčného plánu, s výnimkou piliera Výchova a vzdelávanie.

Záver a odporúčania

Národný program implementácie EDoK v SR by mal zabezpečiť v prvom rade kvalitnú organizáciu a koordináciu úloh, vhodných odborníkov, zázemie atď. Celý rad úloh, ktoré tento program obsahuje, je možné zadať riešiteľským tímom z VŠ, ústavov SAV alebo iných výskumných inštitúcií, ktoré by pre MŽP SR vypracovali hotový požadovaný produkt. Už pri príprave programu implementácie EDoK v r. 2004 – 2006 sa týmito otázkami zaoberali členovia pracovných skupín. Jednoznačne sa konštatovalo, že riešenie úloh

Pokračovanie na str. 29

Letná škola DROPIE 2006